

ІСТОРІЯ

УДК 378.4 (477)«2022»

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-2-1>**Парасковія ДВОРЯНИН,***orcid.org/0000-0002-7858-3563*

кандидат наук з соціальних комунікацій, доцент кафедри радіомовлення і телебачення
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна) *paraskadvoryanyan@gmail.com*

ВІДЛУННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРЕСІ УКРАЇНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЗЕТИ «ОСВІТА УКРАЇНИ»)

Простежено тематичний репертуар журналістських статей на шпальтах провідного професійного видання «Освіта Україна». До уваги взято статті в яких відображено вплив подій російсько-української війни на розвиток навчальних закладів України та долю їхніх працівників. Розглянуто найбільш актуальні питання, які назріли в освітній сфері України внаслідок широкомасштабного вторгнення російського агресора на українські території у лютому 2022 року: інформаційна війна в освіті, психологічна підтримка здобувачів та педагогів, дотримання правил поведінки в умовах оголошення повітряної тривоги, залучення освітян до волонтерської роботи та територіальної оборони своїх регіонів, інформування про наслідки руйнувань освітньої інфраструктури, утворення освітнього фронту, про припинення освітньої та наукової співпраці із російською федерацією як країною агресором та білорусією – як країною сателітом, про зміни у процедурах атестації та акредитації в умовах війни, інформування учасників освітнього процесу про зміни в освітньому законодавстві на період дії військового стану, про надання міжнародної допомоги українським освітнім та науковим інституціям, які постраждали від війни, академічна мобільність педагогів і здобувачів, укладення некрологів педагогів-воїнів, спогади педагогів про працю в умовах війни, про результати досліджень та рекомендації державної служби з якості освіти, вплив війни на вибір майбутньої професії, про планування щодо майбутньої відбудови освітніх закладів, про формати навчання в умовах війни, збереження професійних кадрів, побудова укриттів для безпечного навчання, виклики в освітній сфері зумовлені війною. Запропоновано концептуальну ідею про те, що в умовах російсько-української війни професійна педагогічна преса стала провідним джерелом інформування освітніх працівників як працювати в умовах воєнного стану.

Ключові слова: освіта, війна, педагогічна преса, педагог, здобувач.

Paraskoviya DVORIANYN,*orcid.org/0000-0002-7858-3563*

PhD. (Social Communications),

Associate Professor at the Department of Broadcast and Television

Ivan Franko National University of Lviv

(Lviv, Ukraine) *paraskadvoryanyan@gmail.com*

ECHOES OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR IN THE PEDAGOGICAL PRESS OF UKRAINE (ACCORDING TO THE MATERIALS OF “OSVITA UKRAINY” NEWSPAPER)

The thematic repertoire of journalistic articles in the columns of the leading professional publication "Education Ukraine" was traced. We took into account articles that reflect the impact of the events of the Russian-Ukrainian war on the development of educational institutions in Ukraine and the fate of their employees. The most urgent issues that have arisen in the educational sphere of Ukraine as a result of the large-scale invasion of the Russian aggressor on Ukrainian territories in February 2022 are considered: information warfare in education, psychological support of applicants and teachers, compliance with the rules of conduct in the conditions of an air raid alert, involvement of educators in volunteer work and territorial defense of their regions, informing about the consequences of the destruction of educational infrastructure, the formation of an educational front, about the termination of educational and scientific cooperation with the Russian Federation as an aggressor country and Belarus – as a satellite country, about changes in certification and accreditation procedures in war conditions, informing participants of the educational process on changes in educational legislation during the period of martial law, on the provision of international aid to Ukrainian educational and scientific institutions affected by the war, academic mobility of teachers and students, obituaries of teacher-warriors, memories of teachers about work in wartime conditions, research results and recommendations of the civil service on the quality of education, the impact of war on the choice of a future profession, on planning for the future reconstruction of educational

institutions, on the formats of training in war conditions, the preservation of professional personnel, the construction of shelters for safe training, challenges in the educational field caused by the war. The conceptual idea is proposed that in the conditions of the Russian-Ukrainian war, the professional pedagogical press became the leading source of informing educational workers about how to work in the conditions of martial law.

Key words: education, war, pedagogical press, teacher, acquirer.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення російського агресора на українські землі у лютому 2022 року вплинуло не тільки на руйнацію економіки і загибель людей, але й зруйнувало освітню інфраструктуру та паралізувало по всій країні діяльність навчальних закладів. Перебіг подій у сфері освіти висвітлювали різноманітні засоби масової інформації. І помітне місце серед них посідали часописи професійного спрямування. Зокрема, вагомий внесок у розкриття труднощів із якими стикнулися педагогічні працівники у перший рік повномасштабного вторгнення здійснили журналісти газети «Освіта України». Їхній творчий доробок заслуговує на окреме дослідження. Адже, описані ними події піддавалися верифікації та опиралися на документальні підтвердження, а висловленні ними думки потребують належної оцінки та осмислення наступними поколіннями громадян України. Преса в умовах війни стала своєрідним літописом подієвої історії, оскільки на їхніх шпальтах фіксувалися найважливіші події, які стануть пам'ятними записами для наступних поколінь української патріотичної молоді.

Аналіз досліджень. Питання розвитку освіти в умовах війни потрапило до сфери досліджень українських науковців після 2014 р., коли розпочалося поступове анексування українських земель російською фєредацією. Із окупованих росіянами регіонів мігрували педагоги та навчальні установи, які проходили процес релокації у більш безпечні місця. Цей процес освітньої міграції та академічної мобільності став об'єктом доповідей наукових конференцій та семінарів. Результати досліджень знайшли своє відображення у збірниках конференцій, колективних монографіях та інформаційних звітах (Освіта України в умовах воєнного стану, 2022; Освітній фронт, 2023; Стралківська, 2023; Українська освіта в умовах війни, 2020). Однак, поза увагою дослідників залишилися матеріали пресових видань, на сторінках яких фіксувалися найбільш актуальні питання пов'язані із викликами війни для сучасної української освіти.

Виклад основного матеріалу. Однією із складових російсько-української війни стали інформаційні атаки російського агресора у сфері освіти. Інформаційне поле України сповнене різноманіт-

ними тривожними новинами. Проте не всі ці повідомлення відповідають об'єктивності, а більшість із них спеціально укладена для поширення дестабілізаційної ситуації. Появилися фейкові пости у неавторизованих соцмережах про заплановані заходи із евакуації населення із східних прифронтових населених пунктів України. В умовах повномасштабного вторгнення російського агресора газета «Освіта України» поставила собі за мету подавати об'єктивну інформацію для освітян країни та розкривати перекручені факти і неправдиві тлумачення подій (Короденко, 2022: 5).

Напередодні повномасштабного вторгнення публікувалися звернення до батьків про обмеження дітей від перегляду зведених вечірних переглядів інформаційних новин. Відзначалося, що дітям без сформованої стійкості важко сприймати постійний наплив інформаційних повідомлень та їх тлумачень Засобами Масової Інформації. Рекомендовано не повністю ізолювати дітей від інформації про війну, а запропоновано говорити, пояснювати, обговорювати чіткий план можливих варіантів. Батькам наказано не нагнітати в домашніх умовах паніки та страху. Адже діти є надзвичайно чутливими до обставин війни та емоцій. Вони попадають у стан хвилювання, запитують, приходять до школи і не можуть налаштуватися на навчання, оскільки їм страшно і тривожно. Необхідно створити довкола дітей атмосферу безпеки та спокою. Не потрібно поширювати паніку та страх як у дома, так і в школі. Батькам рекомендовано більше часу проводити із своїми дітьми, грати із ними у різні забави, відволікати дітей від думок про війну, привчати дітей належно поводитися у складних ситуаціях (Короденко, 2022: 5).

Регулярно публікувалися інформаційні повідомлення про проведення в освітніх установах відпрацювань евакуації до укриття у разі виникнення небезпеки. Наголошувалося на тому, що батькам варто знати про те, що у разі оголошення повітряної тривоги не потрібно негайно бігти до школи щоб забрати своїх дітей, адже вони перебувають у безпеці. Відповідно наголошено на необхідності підтримувати в належному стані укриття у навчальних закладах щоб створити безпечне середовище для учнів (Короденко, 2022: 5).

Наводилися приклади самоорганізації освітян у заgonи територіальної оборони. Як приклад подава-

лося інформаційне повідомлення про те, що національного університету «Острозька Академія» при якому у лютому 2022 р. створено загін територіальної оборони імені князів Острозьких. Викладачі та студенти в Острозькому військовому лицейі ознайомилися із стрілецькою зброєю, медико-санітарною підготовкою, відпрацювання тактичних дій під час надзвичайних ситуацій. Проведення такого навчання допомагає психологічно налаштуватися, підняти моральний дух та допомогти українській державі своєю впевненістю, згуртованістю та обізнаністю (Корошенко, 2022: 5).

В різних числах часопису «Освіта України» подавалася верифікована та офіційна статистика щодо об'ємів руйнації освітньої інфраструктури країни російським агресором. Відповідно до офіційної статистики МОН України на 28.03.2022 р., за місяць повномасштабного вторгнення російських військ, 566 закладів освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів із яких 73 були цілковито зруйновані (Шкарлет, 2022: 2).

В умовах російсько-української війни, після короткотривалих, вимушених канікул, вчителі відновлюють освітній процес у дистанційному та змішаному форматі. Це стало своєрідним освітнім фронтом на якому виховувалося молоде покоління патріотів української державності. 14.03.2022 р., після вимушених канікул, відновлено навчальний процес на території України у закладах загальної середньої освіти. В залежності від безпекової ситуації в різних регіонах навчання відбувалося в дистанційному та змішаному форматах. Міністерство освіти та науки інформувало про процедуру завершення навчального року у випускних класах в умовах воєнного стану, а також підготовка до заміни ЗНО та НМТ (Шкарлет, 2022: 2).

Інформування академічної спільноти про припинення освітньої та наукової співпраці України із Російською Федерацією як країною агресором відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 24.03.2022 р. (Шкарлет, 2022: 2).

Інформування керівників навчальних закладів та гарантів освітньо-професійних програм про спрощення процедур атестації педагогічних працівників та запровадження умовної акредитації на період лютого – липня 2022 р., зумовленої перебігом російсько-української війни (Обрати форму атестації, 2022: 2; Акредитація в надзвичайних умовах, 2022: 2).

На сторінках педагогічного видання провадилася рубрика із надання юридичних консультацій щодо змін в освітньому законодавстві, які були спричиненні працею в умовах воєнного стану. Адже російсько-українська війна породила нові

реалії для учасників освітнього процесу як здобувачів, так і педагогічних працівників. Адже більшість із них змушена була внаслідок розгортання військових баталій переміщуватися на тиллові території. Щоб мати змогу продовжити навчання та педагогічну працю Верховна Рада України 15 березня 2022 р. ухвалила закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану...». Журналісти інформують педагогічних працівників та здобувачів про зміни, які введені до закону України «Про освіту». Цими змінами змогли скористатися внутрішньо переміщенні особи (Державні гарантії, 2022: 4).

Юристи інформували педагогів про поширення в освітній сфері покарання за колабораційну діяльність на тимчасово окупованих російським агресором територіях України: проросійська пропаганда у закладах освіти; передача матеріальних ресурсів російським військовим формуванням; різні види співпраці із державою-агресором. Відповідно до закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 р. (Кара за колабораційну діяльність, 2022: 4).

Також подавалися юридичні консультації щодо надання відпусток педагогічних працівників в умовах воєнного стану, про особливості трудового законодавства, про трудові повинності, організація дистанційної роботи працівників, про оформлення простою, оплата під час призупинення навчання, про оформлення табелю у випадку втрати зв'язку із працівником, вступ на військову службу, про перенесення атестації, про особливості трудових відносин в умовах воєнного стану, про дистанційну роботу й оплату праці.

На сторінках преси обговорювалися питання як проводити реорганізацію і ліквідацію шкіл в умовах воєнного стану. Із процедурними та правовими аспектами керівників освітніх установ ознайомили міжнародні експерти. Значний акцент було зроблено на тому, що зазвичай під час оптимізації закладів освіти застосовують таку форму реорганізації як приєднання. Попередження працівника про зміни в організації виробництва і праці в частині зміни істотних умов праці в період дії воєнного стану не застосовуються (Шулікін, 2022: 8).

На сторінках преси подавалися юридичні поради на виклики управління освітніми закладами в умовах війни: оплата праці в разі простою, дистанційної роботи та заміни тимчасово відсутніх учителів, звільнення працівників, призупинення трудового договору під час дії правового режиму воєнного стану тощо. Ці питання розглянуті на

вебінарі «Штатні розписи та кадрова документація закладів освіти у 2022–2023 навчальному році», організована в рамках швейцарсько-українського проєкту «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» (Сорока, 2022: 12).

Освітнянські журналісти звертали увагу на висвітлення питань про надання допомоги міжнародними організаціями для українських освітніх та наукових інституцій. Зокрема, інформували освітянську спільноту про те, що Комісія Європейського Союзу запровадила ряд ініціатив щодо припинення співпраці з російськими організаціями в галузі досліджень науки та інновацій. Натомість спрямувала зусилля на підтримку українських студентів і працівників ЗВО. На рівні міністерств освіти країн ЄС проголошена підтримка українським студентам, викладачам та науковцям, які переїхали до їхніх країн. Також заявили про надання допомоги у розвитку дистанційної освіти. Генеральний директор ЮНЕСКО з питань освіти Стефанія Джанніні звернулася із проханням до світових держав про надання підтримки українським учням, студентам, учителям і викладачам у доступі до освітнього та наукового процесу. МОН ініціювало створення міжнародної коаліції на підтримку освіти і науки України з метою залучення широкого кола міжнародних партнерів до захисту й відновлення української освіти та науки в умовах російської агресії (Кулик, 2022: 5).

Інформування про особливості організації внутрішньої мобільності для здобувачів, які переїхали із тимчасово окупованих територій України у більш безпечні місця (Короденко, Сорока, 2022: 7).

На сторінках преси створено спеціальну рубрику «пам'яті педагогів», де представлено біографічні відомості про працівників освіти, які віддали своє життя у боротьбі із російським агресором за збереження територіальної цілісності українських земель впродовж 2022–2023 рр. (Кулик, 2022: 11).

Також на сторінках педагогічної преси подавалися спогади педагогів, які переживали важкі умови війни та російської окупації. Зокрема, вчителі згадують про проведення уроків до війни, під час війни, висловлюють сум за очним навчанням та живим спілкуванням із учнями, про організацію останнього дзвоника у дистанційному форматі, про самоосвіту в умовах війни (проходження дистанційних курсів), участь у волонтерській діяльності, про перетворення освітніх закладів у волонтерські осередки та загалом про повсякденні будні вчителя в умовах війни (Сорока, 2022: 6-7).

Державна служба якості освіти (далі ДСЯО) України, незважаючи на важкі умови війни, продовжувала здійснювати контроль за перебігом освіт-

нього процесу в Україні. Огляд їхніх звітів подавався на сторінках періодичних видань, а зокрема педагогічної преси. У цих звітах представлено моніторинг якості освіти різних рівнів, де виокремлено позитиви та недоліки. Державна служба намагалася допомогти освітнім закладам, надаючи рекомендації і роз'яснення щодо організації навчання під час воєнного стану. Продовжувала проводити сертифікацію вчителів, яка вже триває п'ять років. Також стежить за втіленням ідей НУШ у початковій школі, виправленням недоліків у вищій школі (Шулікін, 2022: 4). Також розглядалися питання як переміщення позначилося на університетських спільнотах та якості освіти? З якими ключовими викликами стикаються переміщенні виші на нових місцях релокації? Як досвід 2014 р. допоміг впоратися із проблемами 2022 р.? Відповіді на ці питання намагалися знайти під час онлайн-дискусії «Університети в облозі: виклики для української системи вищої освіти після повномасштабного вторгнення Росії в Україну». Рекомендувалося розробити чіткі алгоритми, як має відбуватися переміщення ресурсів (людських, фінансових, матеріальних). Висловлювалися пропозиції, щоб університети самі мали можливість визначати, в якому порядку проходити акредитацію (Шулікін, 2022: 6).

Журналісти розглядали особливості організації освітнього процесу в умовах триваючої війни у різних регіонах України. А вже 14 березня 2022 р. у більшості областей після вимушених канікул відновили навчання у школах. Однак бойові дії ще тривали і до відновлення навчання батьки ставилися по-різному. В одних виникало побоювання за дітей, інші висловлювали відвертий скептицизм, що з цього нічого не вийде доброго, особливо щодо якості знань учнів. Проте всі сходилися в тому, що ситуація у країні є певною мірою травматичною для всіх і вона значною мірою впливає на психологічний стан усіх учасників освітнього процесу. Розглянуто різні освітні проєкти, які ініціювало МОН для організації дистанційного навчання: навчання без меж; всеукраїнська школа онлайн; всеукраїнський онлайн-розклад; надання вільного доступу до електронних та аудіо книг українськими видавництвами; безкоштовний доступ до навчання у різних дистанційних школах; укладення індивідуальних навчальних маршрутних листів для учнів; створення онлайн-садка НУМО. Державна служба з якості освіти уклала поради для керівників шкіл щодо відновлення освітнього процесу в умовах війни. Основні поради: вчителі повинні підтримувати учнів; допомагати впоратися із стресом у колективі; навчання не пови-

нно перевантажувати дітей та педагогів; домашні завдання в умовах війни є недоречними; надавати перевагу інтегрованим курсам; добирати цікаві й корисні теми для сучасних дітей; залучати до освітнього процесу психолога, який допомагає подолати стрес; створювати додаткові можливості для спілкування між учнями (гурткова робота, волонтерські проекти) (Олійник, 2022: 14). Проаналізовано досвід Ізраїлю в організації освітнього процесу в умовах існування постійної військової загрози (Кулик, 2022: 11). Також обговорювалися різні форми проведення навчання в умовах російсько-української війни (очне, дистанційне, змішане). Організація освітнього процесу залежить від безпекової ситуації в кожному населеному пункті та належного облаштування укриття в навчальних закладах (Короденко, 2022: 8).

На шпальтах педагогічної преси подавалися рекомендації МОН як потрібно готуватися до початку 2022/2023 навчального року, незважаючи на те, що війна триває. Потрібно подбати про створення безпечного середовища для здобувачів освіти, обрати для них найоптимальніший формат навчання (дистанційний, очний, змішаний), виходячи із регіону розташування. Подавалися рекомендації про підготовку до зими: скорочення термінів навчання, економія енергоресурсів. Зверталася особлива увага на процес переведення та поновлення здобувачів вищої освіти, які належать до категорії ВПО та бійців ЗСУ. Рекомендувалося проводити матеріальне заохочення для викладачів, які працюють в очному форматі (Кулик, 2022: 12; Про особливості, 2022: 11).

Розглядалося питання про вплив війни на вибір майбутньої професії. Держзамовлення у сфері освіти переглядалося у сторону розвитку професійно-технічної освіти. Зважаючи на умови воєнного стану уряд продемонстрував розуміння, що країні украї необхідні робочі руки, які відбудовуватимуть її після перемоги. Відповідно робився акцент на тому, що професійну освіту потрібно роботи конкурентоспроможною вже в умовах триваючої війни. Для цього ухвалено цілу низку законів, які поліпшують і удосконалюють діяльність системи професійно-технічної освіти. Підготовка фахівців за короткостроковими програмами стала затребуваною на ринку праці (Олійник, 2022: 6).

Також Державна служба якості освіти оприлюднювала результати опитування педагогічних працівників, які вимушено перебували за кордоном через збройну агресію Росії проти України. Індивідуальне інтерв'ю пройшли 315 педагогічних працівників із 29 країн перебування. Більшість із них заявляли про намір повернутися на

територію української держави (Більшість учителів планують повернутися, 2022: 6).

У пресі представлено огляди конференцій на яких обговорювалася роль освіти у післявоєнній відбудові України. Зокрема, подано загальний огляд всеукраїнського форуму «SEB-2022 – співпраця науки, освіти і бізнесу для післявоєнного відродження країни» з участю близько 600 представників органів державної влади, бізнес-структур, наукових, освітніх і громадських організацій, який проведено Національним університетом біоресурсів і природокористування (Обрамбальський, 2022: 6).

Інформування про перегляд і оновлення змісту навчальних програм ЗЗСО зумовлена виклики, що постали через повномасштабну збройну агресію Росії проти України. Внесено зміни до цілого ряду предметів: історія України, всесвітня історія, захист України, географія, основи правознавства, громадянська освіта, зарубіжна література. МОН затверджено типові освітні та навчальні програми для 1–2 та 3–4 класів ЗЗСО у яких оновлено зміст у частині питань цивільного захисту, поведження з вибухонебезпечними предметами (Оновлено зміст навчальних програм, 2022: 11).

Висновки. В умовах російсько-української війни педагогічна преса інформувала освітян про зміни у їхній професійній діяльності, які були викликані запровадженням воєнного стану. Зміни відносилися передусім до освітнього трудового законодавства. Для цього провадилася рубрика юридичних консультацій. Війна зумовила перегляд тематики навчальних програм, які потребували оновленого тлумачення у розвитку суспільства та підготовки здобувачів до нових умов життя. Акцент робився на відкритті та провадженні освітянського фронту спрямованого на викриття та усунення неправдивих і перекручених фактів з історії та культури українського народу. Всі зусилля скеровувалися на формування міцного фундаменту національної безпеки України. На сторінках часописів провадилася інформаційна війна проти російської агресивної агітаційної пропаганди. Для підтримки педагогів та учнів публікувалися психологічні поради як емоційно вистояти в умовах розгортання військових подій. Значний акцент робився на створенні безпечних укриттів для учасників освітнього процесу. Наводилися практичні поради як діяти в умовах оголошення повітряної тривоги у навчальних закладах щоб уникнути стихійної паніки та уберегти учнів від потенційної небезпеки. Зверталася увага на висвітлення питань щодо залучення освітян як до територіальної оборони, так і до волонтерської

діяльності. Журналісти насвітлювали наслідки руйнувань освітньої інфраструктури на окупованих та прифронтових українських територіях. Для керівників навчальних закладів публікувалися рекомендації як проводити атестацію та акредитацію в умовах війни. Активно насвітлювалася міжнародна допомога українським освітнім та науковим інституціям, які постраждали внаслідок російсько-української війни. На сторінках про-

фесійної преси розглядалися і соціальні питання: спогади педагогів про освітню працю в умовах війни; про педагогів-захисників, які загинули в боях за оборону українських земель. В умовах війни зверталася увага і на якість освіти, її доступність для всіх здобувачів, про особливості освітнього процесу. На сторінках преси жваво обговорювалося питання як вплине війна на ринкове замовлення майбутніх професій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акредитація в надзвичайних умовах. *Освіта України*. 28.03.2022 р. № 09 – 12(1727). С. 2.
2. Більшість учителів планують повернутися. *Освіта України*. 08.08.2022 р. № 30 – 31(1740). С. 6.
3. Вишнякова О. Освіта під час війни: що змінилося і як це вплине на майбутнє дітей (19.01.2023). Режим доступу: https://lb.ua/blog/olena_vyshniakova/543064_osvita_pid_chas_viyni_shcho_zminilosya_i_yak.html
4. Державні гарантії працівникам та здобувачам. *Освіта України*. 28.03.2022 р. № 09 – 12(1727). С. 4.
5. Кара за колабораційну діяльність. *Освіта України*. 28.03.2022 р. № 09 – 12(1727). С. 4.
6. Короденко М. Необхідно перевіряти інформацію. *Освіта України*. 28.02.2022 р. № 08(1726). С. 5.
7. Короденко М. Заради малечі. *Освіта України*. 28.02.2022 р. № 08(1726). С. 5.
8. Короденко М. Якщо звучить сирена. *Освіта України*. 28.02.2022 р. № 08(1726). С. 5.
9. Короденко М. Академічний загиб тер оборони. *Освіта України*. 28.02.2022 р. № 08(1726). С. 5.
10. Короденко М., Сорока В. Навчання допоможе академічна мобільність. *Освіта України*. 28.03.2022 р. № 09 – 12(1727). С. 7.
11. Короденко М. Навчання: очне, дистанційне, змішане. *Освіта України*. 25.07.2022 р. № 28 – 29(1739). С. 8 – 10.
12. Кулик Н. Допомога звідусіль. *Освіта України*. 28.03.2022 р. № 09 – 12(1727). С. 5.
13. Кулик Н. Пам'яті загиблих. *Освіта України*. 28.03.2022 р. № 09 – 12(1727). С. 11.
14. Кулик Н. На порозі навчального року. *Освіта України*. 11.07.2022 р. № 26 – 27(1738). С. 12 – 13.
15. Кулик Н. Навчання в небезпечних умовах: досвід Ізраїлю. *Освіта України*. 25.07.2022 р. № 28 – 29(1739). С. 11 – 13.
16. Олійник В. Школа онлайн та інші можливості. *Освіта України*. 28.03.2022 р. № 09 – 12(1727). С. 14 – 15.
17. Олійник В. Після перемоги випускники закладів профтехосвіти будуть на вагу золота. *Освіта України*. 11.07.2022 р. № 26 – 27(1738). С. 6 – 7.
18. Обрати форму атестації. *Освіта України*. 28.03.2022 р. № 09 – 12(1727). С. 2.
19. Оновлено зміст навчальних програм. *Освіта України*. 22.08.2022 р. № 32 – 33(1741). С. 11.
20. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник / за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.
21. Освітній фронт. Вплив війни на освітян (27.01.2023). Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-preshall/3655977-osvitnij-front-vpliv-vijni-na-osvitan.html>
22. Про особливості організації освітнього процесу. *Освіта України*. 11.07.2022 р. № 26 – 27(1738). С. 11.
23. Сорока В. Останній дзвоник і завивання сирен. *Освіта України*. 11.07.2022 р. № 26 – 27(1738). С. 6 – 7.
24. Сорока В. Жити перемогою, виховувати патріотів. *Освіта України*. 25.07.2022 р. № 28 – 29(1739). С. 14 – 15.
25. Сорока В. Виклики, кинуті війною. *Освіта України*. 03.10.2022 р. № 38 – 39(1744). С. 12 – 13.
26. Стралківська М. Вплив війни на освіту в Україні: виклики та наслідки (19.04.2023) Режим доступу: <https://slovoproslovo.info/vpliv-viyni-na-osvitu-v-ukraini-vikliki-ta-naslidki>
27. *Українська освіта в умовах війни : монографія* / за наук. ред. С.О. Терепищого. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. 234 с.
28. Шкарлет С. Місяць незламності. *Освіта України*. 28.03.2022 р. № 09 – 12(1727). С. 2.
29. Шкарлет С. Під час воєнного стану. *Освіта України*. 28.03.2022 р. № 09 – 12(1727). С. 2.
30. Шкарлет С. Ні – співпраці з агресором. *Освіта України*. 28.03.2022 р. № 09 – 12(1727). С. 2.
31. Шулікін Д. Про виклики війни і результати роботи за минулий рік. *Освіта України*. 28.03.2022 р. № 09 – 12(1727). С. 4.
32. Шулікін Д. Реорганізація, ліквідація і трудові відносини. *Освіта України*. 11.07.2022 р. № 26 – 27(1738). С. 8 – 9.
33. Шулікін Д. Зберегти людський потенціал і не забути про якість. *Освіта України*. 25.07.2022 р. № 28 – 29(1739). С. 6 – 7.

REFERENCES

1. Akredytatsiia v nadzvychainykh umovakh [Accreditation in emergency conditions]. *Osvita Ukrainy*. 28.03.2022 r. № 09 – 12(1727). S. 2 [in Ukrainian].
2. Bilshist uchyteliv planuiut povernutisia [Most of the teachers plan to return]. *Osvita Ukrainy*. 08.08.2022 r. № 30 – 31(1740). S. 6 [in Ukrainian].
3. Vyshniakova O. Osvita pid chas viyny: shcho zminylosia i yak tse vplyne na maibutnie ditei [Education during the war: what changed and how it will affect the future of children] (19.01.2023). Rezhym dostupu: https://lb.ua/blog/olena_vyshniakova/543064_osvita_pid_chas_viyni_shcho_zminilosya_i_yak.html [in Ukrainian].

4. Derzhavni harantii pratsivnykam ta zdobuvacham [State guarantees to employees and applicants]. *Osvita Ukrainy*. 28.03.2022 r. № 09 – 12(1727). S. 4 [in Ukrainian].
5. Kara za kolaboratsiinu diialnist [Punishment for collaborative activity]. *Osvita Ukrainy*. 28.03.2022 r. № 09 – 12(1727) S. 4 [in Ukrainian].
6. Korodenko M. Neobkhdno pereviryaty informatsiiu [It is necessary to check the information]. *Osvita Ukrainy*. 28.02.2022 r. № 08(1726). S. 5 [in Ukrainian].
7. Korodenko M. Zarady malechi [For the sake of children]. *Osvita Ukrainy*. 28.02.2022 r. № 08(1726). S. 5 [in Ukrainian].
8. Korodenko M. Yakshcho zvuchyt syrena [If the siren sounds]. *Osvita Ukrainy*. 28.02.2022 r. № 08(1726). S. 5 [in Ukrainian].
9. Korodenko M. Akademichnyi zahin ter oborony [Academic unit of defense]. *Osvita Ukrainy*. 28.02.2022 r. № 08(1726). S. 5 [in Ukrainian].
10. Korodenko M., Soroka V. Navchanniu dopomozhe akademichna mobilnist [Academic mobility will help learning]. *Osvita Ukrainy*. 28.03.2022 r. № 09 – 12(1727). S. 7 [in Ukrainian].
11. Korodenko M. Navchannia: ochne, dystantsiine, zmishane [Education: face-to-face, distance learning, mixed]. *Osvita Ukrainy*. 25.07.2022 r. № 28 – 29(1739). S. 8 – 10 [in Ukrainian].
12. Kulyk N. Dopomoha zvidusil [Help from everywhere]. *Osvita Ukrainy*. 28.03.2022 r. № 09 – 12(1727). S. 5 [in Ukrainian].
13. Kulyk N. Pamiati zahyblykh [In memory of the dead]. *Osvita Ukrainy*. 28.03.2022 r. № 09 – 12(1727). S. 11 [in Ukrainian].
14. Kulyk N. Na porozhi navchalnoho roku [On the threshold of the academic year]. *Osvita Ukrainy*. 11.07.2022 r. № 26 – 27(1738). S. 12 – 13 [in Ukrainian].
15. Kulyk N. Navchannia v nebezpechnykh umovakh: dosvid Izraeliu [Training in dangerous conditions: Israel's experience]. *Osvita Ukrainy*. 25.07.2022 r. № 28 – 29(1739). S. 11 – 13 [in Ukrainian].
16. Oliinyk V. Shkola onlain ta inshi mozhlyvosti [Online school and other possibilities]. *Osvita Ukrainy*. 28.03.2022 r. № 09 – 12(1727). S. 14 – 15 [in Ukrainian].
17. Oliinyk V. Pislia peremohy vypusknky zakladiv proftekhosvity budut na vahu zolota [After the victory, the graduates of vocational technical institutes will be worth their weight in gold]. *Osvita Ukrainy*. 11.07.2022 r. № 26 – 27(1738). S. 6 – 7 [in Ukrainian].
18. Obraty formu atestatsii [Select the certification form]. *Osvita Ukrainy*. 28.03.2022 r. № 09 – 12(1727) S. 2 [in Ukrainian].
19. Onovleno zmist navchalnykh proham [The content of training programs has been updated]. *Osvita Ukrainy*. 22.08.2022 r. № 32 – 33(1741). S. 11 [in Ukrainian].
20. *Osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu* [Education of Ukraine under martial law]. Innovatsiina ta proiektna diialnist: Naukovo-metodychnyi zbirnyk / za zahalnoiu red. S. M. Shkarleta. Kyiv-Chernivtsi «Bukrek».2022. 140 s. [in Ukrainian].
21. Osvitnii front. Vplyv viiny na osvitan [Educational front. The impact of war on educators] (27.01.2023). Rezhym dostupu: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3655977-osvitnij-front-vplyv-vijni-na-osvitan.html> [in Ukrainian].
22. Pro osoblyvosti orhanizatsii osvitnoho protsesu [About the peculiarities of the organization of the educational process]. *Osvita Ukrainy*. 11.07.2022 r. № 26 – 27(1738). S. 11 [in Ukrainian].
23. Soroka V. Ostannii dzvonyk i zavyvannia syren [The last bell and howling sirens]. *Osvita Ukrainy*. 11.07.2022 r. № 26 – 27(1738). S. 6 – 7 [in Ukrainian].
24. Soroka V. Zhyty peremohoiu, vykhovuvaty patriotiv [To live by victory, to raise patriots]. *Osvita Ukrainy*. 25.07.2022 r. № 28 – 29(1739). S. 14 – 15 [in Ukrainian].
25. Soroka V. Vykylyky, kynuti viinoiu [Challenges thrown by the war]. *Osvita Ukrainy*. 03.10.2022 r. № 38 – 39(1744). S. 12 – 13 [in Ukrainian].
26. Stralkivska M. Vplyv viiny na osvitu v Ukraini: vykylyky ta naslidky [The impact of war on education in Ukraine: challenges and consequences] (19.04.2023) Rezhym dostupu: <https://slovoproslovo.info/vplyv-viyni-na-osvitu-v-ukraini-viklyki-ta-naslidki> [in Ukrainian].
27. *Ukrainska osvita v umovakh viiny* [Ukrainian education in the conditions of war]: monohrafiia / za nauk. red. S.O. Terepyschchoho. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2020. 234 s. [in Ukrainian].
28. Shkarlet S. Misiats nezlamnosti [The month of indomitability]. *Osvita Ukrainy*. 28.03.2022 r. № 09 – 12(1727). S. 2 [in Ukrainian].
29. Shkarlet S. Pid chas voiennoho stanu [During martial law]. *Osvita Ukrainy*. 28.03.2022 r. № 09 – 12(1727). S. 2 [in Ukrainian].
30. Shkarlet S. Ni – spivpratsi z ahresorom [No - cooperation with the aggressor]. *Osvita Ukrainy*. 28.03.2022 r. № 09 – 12(1727). S. 2 [in Ukrainian].
31. Shulikin D. Pro vykylyky viiny i rezultaty roboty za mynulyi rik [About the challenges of war and the results of work for the past year]. *Osvita Ukrainy*. 28.03.2022 r. № 09 – 12(1727). S. 4 [in Ukrainian].
32. Shulikin D. Reorhanizatsiia, likvidatsiia i trudovi vidnosyny [Reorganization, liquidation and labor relations]. *Osvita Ukrainy*. 11.07.2022 r. № 26 – 27(1738). S. 8 – 9 [in Ukrainian].
33. Shulikin D. Zberehty liudskyi potentsial i ne zabuty pro yakist [Save human potential and do not forget about quality]. *Osvita Ukrainy*. 25.07.2022 r. № 28 – 29(1739). S. 6 – 7 [in Ukrainian].